

Váradi Natália

Beregszász és környéke az 1956-es forradalom idején

*„A szülővároshoz a viszonyunk az évekkel mind bensősége-
sebb, bonyolultabb lesz. Az ember lassan elfelejt minden
érzelmességet, s mint minden bensőséges kapcsolatban,
nem erényeit vagy hibáit nézzük annak, aki fontos nekünk,
hanem a tény, hogy van. S ez, ahogy múlnak az évek, min-
dennél fontosabb. A szülővárosba idővel nem emlékeket jár
halászni az ember, hanem visszakapni egy pillanatra ez
ingó, örökké változó életben és világban a biztonság érze-
tét.” (Márai Sándor: A kassai bombák)*

Fennállásának 953 éve alatt Beregszásznak sokszor kellett szembenéznie a törté-
nelem zivataros eseményeivel. A 20. század viszontagságai a helyi magyarságot
újabb kihívások elé állították. A város, amelyet az anyaországtól elszakított a tri-
anoni döntés, több államhoz is tartozott – Csehszlovákia, Szovjetunió, jelenleg
pedig Ukrajna –, ami rányomta bélyegét a város arculatára és fejlődésének alakul-
lására.

Tanulmányomban célokom a város és annak környékéhez tartozó, az 1956-os
forradalomhoz kapcsolódó események rövid, vázlatszerű bemutatása, elsősorban
a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban, valamint Ukrajna Állambiztonsági Hi-
vatala ungvári archívumában őrzött dokumentumok tükrében. Az itt őrzött iratok
főleg letartóztatási parancsok, kihallgatási jegyzőkönyvek, fotók, röplapok, sza-
baduló iratok, tárgyi bizonyítékok.

A téma kutatásában sok segítséget nyújtottak a még élő szemtanúk, érintettek
vagy azok hozzátartozóival folytatott beszélgetések.

A második világháború után a határok lezárása, az utazások korlátozása, az
utazáshoz szükséges dokumentumok beszerzésének nehézségei miatt a Szovjet-
unióban rekedt magyar nemzettrész kapcsolata szinte teljesen megszakadt az anya-
országgal és az anyaországtól elcsatolt más régiókkal is. A hazai és külföldi világ-
ról, eseményeiről a lakosság általában csak a szovjet sajtó alapján tájékozódhatott,
ami viszont a Szovjetunió Kommunista Pártjának szócsöve volt.

Bár az 1956-os forradalom idején a magyarországi eseményekről szóló ripor-
tok – amelyek a szovjet központi és a kárpátaljai sajtóban jelentek meg, vagy a

rádióban hangzottak el – a figyelmet főképpen a magyar kommunisták kivégzésének, a szovjet katonák meggyilkolásának, a párt- és állami intézmények elfoglalásának eseményeire terelték,¹ az anyaországban zajló történések hatására Kárpátalja sokat sanyargatott magyar lakossága azt remélte, hogy elkezdődött a szovjet diktatúra összeomlása.

Október végén szinte minden házban reggeltől estig be volt kapcsolva a rádió. Mindenki feszült figyelemmel kísérte az eseményeket. A hangulat nyomott volt. A régi típusú „Moszkvics”, „ARZ” rádiókészülékek recsegve-ropogva szóltak, a „Szabad Európa”, „Amerika Hangja”, a BBC hírműsorait erősen zavarták. A magyar forradalomról nyilvánosan nem sokan mertek beszélni, mivel a bűncselekménynek, szovjet kommunista rendszerellenesnek számított. Az emberek féltek a megtorlásoktól – hiszen az 1944-es elhurcolások, a „málenkij robot” emléke még mindenkiben elevenen élt – ezért igazi szervezkedésnek minősíthető megmozdulásról, lázadásról, az anyaországihoz hasonló forradalmi cselekvésekről, fellépésekről Kárpátalján nem beszélhetünk.

Ami történt: az 1956-os szabadságharccal egy időben, valamint a forradalmat követő néhány hónapban Kárpátalján kisebb-nagyobb csoportosulások, röplapterjesztő középiskolások, fiatalok fejezték ki szolidaritásukat a magyarországi fiatalokkal és tetteikkel. A helyi lakosság szolidaritási tettei – amellyel kifejezték, hogy ők is elutasítják a kommunista rendszert – meghatározó jellemzői a kárpátaljai reagálásoknak a forradalomra. Bár többnyire teljesen spontán érzelmi megnyilvánulásokról beszélünk, néhány olyan megmozdulásra is sor került, amely figyelemre méltó szervezői munkát igényelt.

Kárpátalján számos röplapterjesztő, szimpatizáns csoport alakult '56 hatására (pl. Gálocson, Munkácson, Ungváron, Nagyszőlősön, Rahón stb.) A beregszászi járásban ilyen volt például a mezőkaszonyi, sárosoroszi, mezővári csoport. Természetesen e csoportok röplapterjesztő tevékenysége hamar lelepleződött, hiszen főként tapasztalatlan fiatalok, iskolások voltak a csoportok tagjai és a besúgóhálózat is nagyon jól működött.² A lakosságot erősebben megfigyelték, mint valaha.

¹ Munkám során áttekintettem a Vörös Zászló, Cservonij Prápor, Právda, Zákárpátszjká Pravda, Szovetszkaja Zákárpátyja, Mology Zákárpátyja, Kárpát Igaz Szó című újságokat, amelyek 1956-ban négy oldalon, de hetente többször is megjelentek, és rendszeresen foglalkoztak a forradalom eseményeivel. Az általam megvizsgált példányokban (1956 végén, valamint 1957 elején) több mint 200 cikk tartalmazott a forradalomról szóló híreket. Tartalmukra címeik is utalhatnak: „Az ellenforradalom vérengzése Magyarországon”; „A magyarországi népellenes kaland megghiúsulása”; „Magyarország dolgozói leszámolnak az ellenséggel”; „A dolgozók helyeslik kormányuk erélyes politikáját”; „A fasiszták állati módon leszámoltak a hazafiakkal”; „Ki vezette a pogromisták csoportjait”; „Az ellenforradalom szálai nyugatra vezetnek” stb.

² Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári archívuma. Fond 2558., Opisz 1, No. 1247., 3395.sz. ügydarab, valamint 3379.sz. ügydarab.

Az 1956-os forradalom hatására történt kárpátaljai megnyilvánulások kutatását megnehezíti, hogy biztosnak tekinthető forrás általában azokról a tettekről maradt fenn, amelyeknek résztvevői ellen bírósági per indult, vagy amelyekről titkosszolgálati jelentések, illetve állampárti hangulatjelentések készültek. Erről tanúskodnak a merészebbek (vagy talán inkább meggondolatlanabbak?) ellen – néha csak később nyilvánosságra került – vétkeik miatt indított eljárások.

„A beregszászi gyapjúfeldolgozó üzem pártbizottságának vezető tagjai, Honcsárov és Voronov elvtársak elmondták, hogy Borbás A. szovjetellenes hangulatot gerjeszt, szovjetellenes propagandát folytat – jelentette az Ukrán Kommunista Párt Kárpátalja Megyei Tanácsa Információs Osztálya 1956. november 21-én³. Borbás egész idő alatt a kapitalista rendszert dicsőítette, nyíltan helyeselte a magyarországi ellenforradalmárok tevékenységét, s azt tényleges forradalmi cselekményként értékelte. Elégedetlenségét fejezte ki a Szovjetunióval szemben. A szovjet csapatoknak a magyar nép számára nyújtott segítségét összeesküvésnek minősítette. Azt mondta, hogy a szovjet csapatoknak nincs helyük Magyarországon. [...]

Hasonló jellegű tevékenységet és demagóg támadásokat folytat pártunk ellen a kommunista Somogyi M. is. [...] Az Ukrán Kommunista Párt Beregszászi Járási Bizottságának 1957. január 15-ei határozata értelmében a pártgyűléseken elmondott pártellenes, demagóg felszólalásokat, a marxista-leninista teóriáknak a forradalommal és a szocializmussal kapcsolatos nézetei hamis értelmezését, a magyar események idején folytatott passzív hozzáállását a kórház kollektívájának a párt-szervezet tevékenységéhez, és a kórházi munka elhanyagolása miatti súlyos megrovásokat rögzíteni kell Somogyi elvtárs pártkönyvében és fel kell menteni a kórház főorvosi tisztségéből. A járási pártbizottság kötelezte a járási kórház bizottságát a kórház dolgozói körében folytatott ideológiai-politikai és nevelő munka fokozására.

A Karl Marx kolhoz pártbizottságának a kommunistái az SZKP Központi Bizottsága levelének a megbeszélése során egy sor komoly hiányosságot tártak fel a kolhoznál, amelyek kapcsolatba hozhatók a magyarországi eseményekkel. Felhívják a figyelmet arra, hogy a kolhoz elnöke, Juhász Béla elvtárs, aki az SZKP tagja, a magyarországi események idején magát pártonkívülinek nevezte, két hétig nem jelent meg a vezetőségben, és nem végezte el a kolhossal kapcsolatos munkáit, valamint nem jelent meg az Októberi Forradalom tiszteletére szervezett ünnepségen, és számos más visszaélést is elkövetett.

A magyarországi események idején a járás más magyar nemzetiségű kommunistái is helytelen magatartást folytattak. Ilyen volt például a beregszászi borgyár igazgatója, Alekszejev elvtárs, aki az ünnepek ürügyén pánikszerűen utazott el a családjával, nem tájékoztatva erről a párt-szervezet titkárát sem.

³ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) ungvári részlege. Fond 1., Opisz 1., 2843. számú ügyszerke.

Kaszony, Papi és Bene falvakban voltak a Szovjetunió ellen fellépő személyek és elhangzottak szovjetellenes demagóg nyilatkozatok is, amelyek a Szovjetunió és a Kommunista Párt ellen irányultak, Beregszász városban pedig mindenféle levelek terjesztése zajlott.”

Az Információs Osztály egy másik – „Beregszász járás helyzetéről a magyarországi eseményekkel kapcsolatban” címet viselő – jelentése⁴ szerint „A magyarországi ellenforradalmárok tetteinek hírére a Beregszászi járásban és Beregszász városában egész sor szovjetellenes megnyilatkozás történt. Ezeknek az embereknek többsége korábbi elítélt és csak a nemrégiben meghirdetett amnesztia révén szabadult a letartóztatásból. Ez év október 28-án a Papi faluban található Lenin Útja kolhoz sofőrje, Gerő Gyula – aki korábban már kétszer volt büntetőjogi felelősségre vonva vandalizmusért – berúgott és megütötte a kolhoz brigadérosát, az SZKP tagját, Buda Gábort, amit azzal indokolt, hogy az olyanok, mint Buda úgymint hamarosan lógni fognak...”

Ez év november 16-án a határ közeli Asztély faluban a 17 éves Sulykó László, a Benei hétosztályos iskola diákja, Holozsi József, valamint a 14 éves Váradi Sándor megpróbált átjutni a határ magyar oldalára. A feltartóztatásukkor azt mondták, hogy az Amerikai Hangja és az ellenforradalmi miskolci rádióállomást hallgatták, ahol azt mondták, hogy a szovjet seregek állítólag meggátolják a magyar nép szabadságát. Ezért ők úgy határoztak, hogy a határon átszökve a lázadók segítségére sietnek. Az említett diákok családtagjai becsületes kolhozisták. Az iskolában folytatandó felvilágosító munkára a párt járási tanácsa küldött egy alkalmazottat. Ő beszélgetést folytatott az iskola tanáraival, valamint az említett tanulók családtagjaival is.”

Számos hasonló forrás található a helyi levéltárakban, amelyeket jelen tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt nem lehet közreadni. Azonban e néhány bemutatott forrásból is látszik, hogy a kárpátaljai magyarság magáénak érezte az 1956-os forradalom célját. Előfordulhattak persze olyan esetek is, amelyekről a hatóságok nem szereztek tudomást, ezért bizonyító erejű forrás nem maradt fenn róluk. Ezekről az eseményekről általában csak a visszaemlékezőkkel készített interjúkból tudunk.

A lakosság a háborútól való félelem vett erőt. Megindult a felvásárlás. „A magyarországi helyzet hatására a járás lakossága, különösen a főutak mentén elhelyezkedő falvak lakói, tömegesen kezdték el a szappan, só, gyufa és más termékek felvásárlását. A megyei pártbizottság segítségének köszönhetően a járás területére megfelelő mennyiségű készletek érkeztek ezekből a termékekből, így a lakosság ellátásában nincsenek fennakadások.”⁵

A félelemre persze minden ok megvolt. Bár október 23-án Beregszászban minden csendes volt, de már másnap nagyobb katonai egységek érkeztek a városba.

⁴ KTÁL, ungvári részlege. Fond 15., Opisz 5., 13. számú ügyszer.

⁵ KTÁL ungvári részlege. Fond 15., Opisz 5., 13. számú ügyszer.

A lakosság számára érthetetlen volt az is, hogy amikor a rádió bejelentette, hogy megkezdődött a szovjet csapatok kivonása Magyarországról, Beregszászon nem csökkent a Magyarország felé tartó tankok áradata, visszafelé pedig egyetlen tank sem haladt át a városon. Miattuk a forgalom szinte teljesen megbénult.⁶

A beregszászi Macsolai utcán haladnak át a tankok a forradalom leverésére.
A fotót készítette: Balázsi László beregszászi lakos 1956 októberében

Az egyik szemtanú így emlékszik vissza a történetekre: „Éjjel arra ébredtünk, hogy a Muzsalyi úton, ahol ma is lakom, dübörögnek a tankok. Egész éjszaka rettegtünk, orosz kiabálásokat hallottunk. Reggel dörömböltek a kapun, édesapám kiment, néhány orosz katona feljött vizet kértek, inni és borotválkozni. Illetve megkérdezték, hogy hol vannak, mert fogalmuk sincs róla, csak annyit tudtak, hogy át kell menniük egy határon. Az orosz katonák Beregszászban pihentek meg, az utcán ettek. A szomszédok titokban összejöttek esténként megbeszélni a magyar ügyeket. Nyíltan nem mertek beszélni, mert soha nem lehetett tudni ki a jelenlévők közül a besúgó. Nagy Imre beszéde után, a szüleim azt mondták: »kiirtják a magyar nemzetet«. 18 éves voltam, a ruhaipari szakiskolába jártam, de húgommal, Erzsébettel, megfogadtuk, hogy mi is megyünk azokkal az idősebb emberekkel, akik azt beszélték, hogy mindenképpen segítségére kell sietni a magyar testvéreknek. Az iskolában azt fűjték nekünk, magyaroknak, hogy »szvinyi« [disznók], »mágyárszki fásiszti« [magyar fasiszták] és ehhez hasonlókat. Az ellenségeskedés főleg akkor erősödött fel, amikor a halott orosz katonákat szállították hazafelé, amit mi az iskola ablakából néztünk. Az orosz osztyáltársaink elkezdtek kiabálni, hogy itt is elkezdődött a forradalom és még inkább provokálni kezdtek minket, de nekünk azt tanácsolták az idősebbek, hogy »okosan kell viselkedni« és nem reagálni a provokálásra.”⁷

⁶ Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004. 225.old

⁷ Interjú Paládi Máriával, beregszászi lakos, szemtanú, az interjú készítésének éve 2002.

1956-ban sok kárpátaljai magyar szolgált a szovjet hadseregben, minden 18. életévét betöltött fiatalnak kötelező volt a sorkatonai szolgálat. Így voltak magyar nemzetiségűek azokban a katonai alakulatokban is, melyeket a forradalom leverésére Magyarországra irányítottak. A visszaemlékezőkkel készített interjúkból kiderül, hogy sok katona nem is tudta hova szállítják őket bevetésre – jó példát szolgáltatnak erre a Barna György naplójában olvasottak is –, majd amikor rájöttek, hogy a magyar forradalom vérbefojtására akarják őket felhasználni, voltak köztük olyanok, akik megtagadták a harcot a forradalmárok ellen, dezertáltak, ezért rájuk börtönbüntetést szabtak ki.⁸

A szovjet-magyar határhoz közel fekvő Beregszászban állomásozó ezredet már október 24-én riadóztatták a Magyarországon törtétek miatt. Azonnal elrendelték a hadgyakorlatot. Erre így emlékszik vissza Sztorozsuk András: „1956-ban én a 315-ös gépesített ezred utász századának hadtáp ellátmányozó tiszti beosztását töltöttem be, főtörzsőrmesteri rangban. Az ezred állomáshelye Beregszász volt. Október 25-én egységünk a riadó esetére kijelölt körzetbe vonult teljes felszereléssel és fegyverzettel, ami a Beregszásztól három kilométerre levő Kígyós falu melletti gyakorlótér volt. A lőtéren megkaptuk az eligazítást, amely arról szólt, hogy lázadás tört ki Magyarországon, ezért be kell vonulnunk az országba és elfojtani a lázadást. Az indulás azonnali volt, az ezredünket megerősítették egy páncélozott zászlóaljjal. Körülbelül 24 óra alatt elértük Budapest környékét, ahol néhány órás megálló következett annak céljából, hogy rendezzük sorainkat és felkészítsük az egységeket a Budapestre való bevonulásra. Bevonulás közben egységeink elfoglalták a városból kivezető utakat és a budai oldalon elhelyezték az egység törzsét, ahonnan jól láttuk »Kátyát« (a Gellért hegyen álló Szabadságszobrot). Mivel egységünk az elsők közt vonult be Budapestre, fokozott figyelemre, éberségre, harckészültségre szólítottak fel minket.”⁹

A forradalom idején kényszerből, kemény ráhatással több kárpátaljai magyar az anyaországban tolmácsként, sofőrként, orvosként volt jelen. Az egyik tolmács így emlékszik vissza a forradalom napjaira: „Szörnyű lelki állapotban voltam egész idő alatt, azért mert a forradalmárokkal egyetértettem, együtt éreztem velük, de a szovjet elnyomás oldalán kellett állnom, nekik kellett segítenem, ugyanis a családom élete volt a tét, a legkisebb rossz mozdulatra is kiirtották volna őket. Tolmács, sofőr, adjutáns voltam egy orosz százados mellett, a nevét nem szeretném elárulni. A drohobicsi katonaiskolában tanultam. Nem sokkal a forradalom kitörésének első napjaiban Lemberg mellé küldtek, egy éjszaka pedig Csarodára kellett mennem az említett századossal, majd Székesfehérvárra mentünk, ahol székhelyünk volt. A határon átmenet összehálkoztam az egyik unokatestvéremmel, de nem tudta hová tart és a barátommal Selemba Lacival, aki jelezte, hogy őt

⁸ Dupka György: *'56 és Kárpátalja*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest. 2006. 64–65. old.;

Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában*. PoliPrint, Ungvár, 2004. 226. old.

⁹ Interjú Sztorozsuk Andrással, beregszászi lakos, 1956-ban katona. 2005.

is tolmácsnak fogják alkalmazni, ő azóta már meghalt. Budapesten nem voltam, csak vidéken. Mindenütt azt hangoztatták, hogy a forradalmárok kegyetlenül irtják a kommunistákat, ezért aztán az orosz tisztek kegyetlen megtorlással fenyegetőztek, akit elkaptak, nem kímélték, kínozták, hogy árulja el, hol bujkálnak a társai, és hol készülnek legközelebb rajtaütni a kommunistákon, és ha azok nem voltak hajlandók beszélni kivégezték őket. Nagyon sokat közülük börtönbe vetettek, s mivel attól tartottak, hogy a magyar börtönök már nem biztonságosak, mert sok katona, rendőr átállt a forradalmárok oldalára, az ungvári börtönbe szállították őket, zárt vagonokban, mint az állatokat, hogy ne is tudják, hogy hová viszik őket. Több ezer embert szállítottak Kárpátaljára, voltak közöttük nők is. A forradalom után hadbíróóságok sorozata következett, ugyanis mint ahogy már említettem rengetegen álltak át a forradalmárok oldalára. Ezen a bíróságon én még mindig tolmács voltam. A bíróság után sok fiatal töltötte meg a szovjet lágereket. Erről nem szeretnék beszélni, csak egy példát szeretnék felhozni. A forradalom alatt egy orosz és egy magyar katona összebarátkozott, a hadműveletek alatt a magyar meghalt az orosz katona karjai között, az orosz katona siratta, ilyen állapotba fogtuk el az orosz katonát és így került többek között ő is börtönbe, hazaárulás vádjával. A forradalom után néhány évvel a családom már átmehetett Magyarországra a rokonokhoz látogatóba, de én nem, mert attól tartottak, hogy elmondok valamit a magyar hatóságoknak, állandó megfigyelés alatt tartottak.¹⁰

Másokat a belső szovjet területekről vezényeltek át. Egy, a forradalom leverésére vezényelt katona, aki a kötelező sorkatonai szolgálatát teljesítette, ekként emlékszik: „1956. október 28-án riadóztattak... Egész éjszaka a kézi fegyvereinket pucoltuk, a tankisták pedig a harckocsikat készítették elő. Bevagoníroztak, de senki sem tudta hova megyünk. A parancsnokom a vonaton megszólított: »Te magyar vagy, ugye?«, »Igen, az vagyok« – feleltem. »Hát viselkedj úgy, ahogy kell!« – mondta. Munkácson egy kis időre megálltunk, kerítettem egy biciklit, hazaszaladtam. A szerelvény aztán Beregszászban állt meg. A szüleim mondták el sírva, hogy Magyarországon forradalom van. [...] Útlevel nélkül léptük át Beregsuránynál a határt. Nyíregyházán azt mondta a parancsnokom, kérdezzem meg valakitől merre van Budapest. Az emberek nem akarták megmondani, az útjelző táblák pedig el voltak forgatva. [...] Kecskeméten be kellett vinni a kapitányt – Galjajevet – a kórházba, mert beteg lett. Visszafelé jövet összefutottunk Barna Gyuszival és Csóri Lacival. Mondtam, hogy meg kéne lógni. Gyuszi azt mondta: »Te, ha mi meglógunk, a két bátyádat, akik Lembergben tanulnak, fogják huzogni, apádat meg kiteszik a munkából. Különben is hasztalan lenne megszöknünk, mert úgymint kiadnának minket, ahogy Lukács Matyit is kiadták.«¹¹

¹⁰ Interjú P. Jánossal, beregszászi lakos, 1956-ban tolmács, sofőr. 2003.

¹¹ Interjú Suba Sándorral, mezővári lakos, 1956-ban katona, tolmács. 2003.

A tájékoztatás hiánya miatt a felvonuló egységek könnyen kerülhettek zavarba. Egy másik visszaemlékező szerint, mivel a katonák nem tudták hova mennek, az utat sem ismerték, az egyik tank eltévedt, más irányba ment és a Borzsa folyóban elmerült. Ugyanezen interjúalany számolt be arról, hogy a tolmácsnak, segítőnek vitt magyar hadkötelesek, tartalékos tisztek hazatértük után általában nem akartak beszélni a témáról, bármennyire is kérdezték őket a hozzátartozóik.¹²

A forradalom leverését követően a Kádár-kormány mindent megtett annak érdekében, hogy Magyarországon újra minden a régi kerékvágásban menjen és ehhez szovjet segítséget is bőven kapott. Dokumentumok bizonyítják, hogy a magyar kormány kérésére szovjet szakemberek és pártfunkcionáriusok érkeztek az országba, akiknek az volt a feladatuk, hogy segítsék a magyarországi hatalmi szerveket.¹³

A „nem anyagi szovjet segítségnyújtáshoz”, azaz a 40–50 fő Magyarországra küldéséről természetesen a helyi lapok nem számoltak be. Emellett sem a központi, sem a helyi újságokban nem jelenhettek meg olyan cikkek, amelyek a kárpátaljai magyarság forradalommal való szimpatizálásának legcsekélyebb jelét sejtethették volna. A lakosság sem Kárpátalján, sem Magyarországon nem szerezhette tudomást azokról az egyéni, vagy csoportos akciókról, amelyek a magyarországi események hatására szerveződtek Kárpátalján.

A 40–50 fő között voltak Beregszászban és annak környékén élő lakosok is, akikkel több oldalas űrlapot töltettek ki, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy megbízható, hithű pártembereket küldenek a „rendrakásra”.¹⁴ Közvetlenül a forradalom után a Szovjetunió vezetése számára az elsődleges szempont a szabadságmozgalom továbbterjedésének megakadályozása volt. A forradalom leverését követően a szovjet hatóságok Kárpátalján sem hagyták abba az „ellenforradalmárok” felkutatása elleni akciósorozatukat. Még évekkel a forradalom után született pártiratokból is számos forrásban találkozhatunk a helyi magyarság reagálását tükröző adatokra.

1958. október 31-én Bubrják J., az UKP beregszászi járási bizottságának titkára a következőket jelentette az UKP Kárpátontúli Területi Bizottsága Pártszervek Osztályának: „Megállapítást nyert az állami titkok, adatok kifecsegése tényeinek egész sora. Így, 1956 végén a Beregszászi járási postairoda nemzetközi telefonvonalak részlegének technikusa, Lődár E. a budapesti főpostán dolgozó gyanús

¹² Interjú Veres Lászlóval, beregszászi lakos, szemtanú. 2002.

¹³ Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János (szerk.): *Jelcin-dosszié, Szovjet dokumentumok 1956-ról*. Századvég Kiadó. 1956-os Intézet, 1993. 145. old.

¹⁴ Interjú Csanádi Györggyel, beregszászi lakos, aki 1956-ban a Vörös Zászló című lap szerkesztője volt. 2004.

személyeknek kifecsegte a szovjet csapatok Beregszászon keresztüli áthaladásról informáló adatokat”.¹⁵

Nem csitult az elégedetlenség sem. Az UKP Kárpátontúli Területi Bizottsága titkáranak, Vas I.-nak jelentése szerint „1958. március 17-én a Szovjetunió Legfelső Tanácsába történő választás titkos szavazása után a szavazóláda felnyitása-kor a beregszászi járási Vári községben a következő cédulát találták: „Kommunisták ez az utolsó választásotok! Meg kell halnotok kutyák, és elszámolni tetteitekért. Hadd vezéreljen minket a magyar Isten, mint elnyomottakat, ezt hozzuk mi, Vári község magyarjai, tudtokra. Éljen Nagy Ferenc [valószínűleg Imre], aki kiáll a magyarokért! Éljen örökké!”¹⁶

A forradalmat követően keményen munkára fogták – főleg a propaganda terén – a járási pártfunkcionáriusokat. Ezt bizonyítja a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban őrzött, a forradalommal kapcsolatos dokumentumok jelentős része. Mivel a helyi mozgalmakban főleg diákok vettek részt, a pártszervekben arra a következtetésre jutottak, hogy a magyar lakosság körében a nevelői munkára, oktatásra kell odafigyelni. És még nagyobb propagandát kell folytatni.¹⁷ Ennek érdekében ellenőrök jártak ki a magyar iskolákba, beültek egy-egy órára – főleg történelemórára – és ellenőrizték a tanárokat, diákokat.

Jevdokimov alezredes, az USZSZK Minisztertanácsa mellett működő UKGB beregszászi járási meghatalmazottja jelentést írt Bubrjaknak, az UKP Beregszászi járási bizottsága titkáranak: „Az iskolákban végzett kellő nevelési munka hiányára utalnak a szovjetellenes tevékenységek esetei 1956-ban a Kaszonyi középiskola volt tanulóiról. Járásunk tanári karában jelentős számban található olyan tanítók, akik pap-, kulák-, vagy kereskedőcsaládból származnak, valamint a kicsapongások miatt korábban elítélt egyének családjából valók, vagy akik a magyar megszállók tetteitársai voltak”¹⁸

„Javítani kell az ideológiai munkán, főleg a beregszászi járásban, mivel ez egy nemzetiségi járás. Ellenállást kell tanúsítani a „burzsoá nacionalizmussal” szemben, amely különösen megmutatkozott az 1956-os magyar események periódusában” – követeli Jevdokimov Sz., a KGB megbízottja a XII. beregszászi járási pártkonferencián.¹⁹

A beregszászi járás lakosságának körében végzendő nevelőmunka erősítése érdekében a területi központból a járásba irányítottak 6 „lektort”, akik előadásokat tartottak az embereknek. Ezek, valamint a járási pártbizottság tagjai október végén és november elején, a beregszászi járásban 26 előadást és 72 beszámolót tartottak.

¹⁵ KTÁL beregszászi részlege. Fond 15., 7. lajstrom, 36. számú ügydarab, N. 333, Beregszász I./82.sz.

¹⁶ KTÁL beregszászi részlege. Fond 15., 7. lajstrom, 36. számú ügydarab.

¹⁷ KTÁL ungvári részlege: Fond 1., Opisz 1., 2816. számú ügydarab.

¹⁸ KTÁL, beregszászi részlege. Fond 15., 7. lajstrom 36.számú ügydarab.

¹⁹ KTÁL, beregszászi részlege. Fond 15., 5. lajstrom, 28.számú ügydarab.

Ezen kívül mintegy 100 előadást tartottak a falusi „lektorok” is. November 4-én a járás minden településén beszélgetéseket folytattak a lakossággal azzal a céllal, hogy megmagyarázzák a lakosoknak a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány programbejelentését.²⁰

Az UKP járási bizottsága tárgyalt minden pártszervezet titkárával, hogy azok jobban figyeljenek oda a politikai munka megerősítésére, a rend, fegyelem, bizalom növelésére és a kolhozvagyon védelmére.

Az UKP Beregszászi Járási bizottsága vezetősége 1957. február 19-i ülésének jegyzőkönyve szerint nemcsak az iskolákban kell aktívabb propagandát, szovjet-nevelést folytatni, hanem a társadalom más szféráiban, mint például az egészségügyi dolgozók körében, vagy az egyháznál is.²¹

A letartóztatásokat követően a „politizáló” csoportok tagjai ellen a fő vád: „ellenforradalmiság”, „rendszerellenesség”, „fegyverrejtegetés”, amiért több év börtönbüntetés járt. De járhatott ez plakát, ill. röplap készítéséért is, amint ezt a következő – az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság nevében 1958. január 21-én a Kárpátaljai Megyei Bíróságon lefolytatott perben hozott – ítélet igazolhatja.²²

„Szécsi Sándor, Ormos Mária és Ormos István az 1956-os magyarországi ellenforradalom eseményeinek idején a Magyarországról sugárzott rádióadások és a szomszédos magyarországi Barabás település lázadói követeléseinek a hatására együttérzést tanúsítottak a magyarországi ellenforradalmárokkal és ellenségesen viszonyultak a szovjethatalomhoz, amit még inkább fokozott az a tény is, hogy Ormosék édesapját 1948-ban a magyar elnyomókkal való együttműködés miatt a szovjet hatalom letartóztatta.

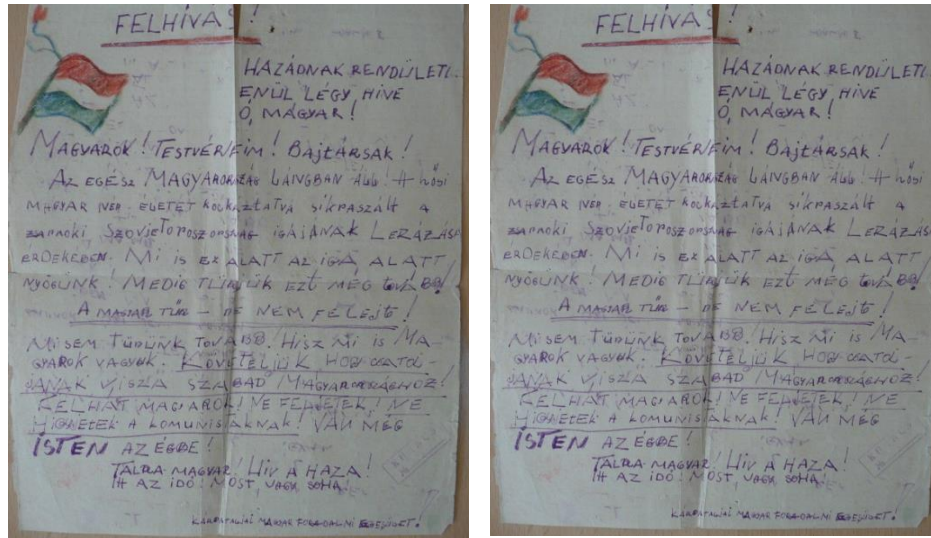
A szovjethatalommal szembeni ellenséges viszony, és a magyar ellenforradalmárokkal vállalt szolidaritás kifejezésére 1956. november 2-án Ormosék lakásán, Szécsi Sándor kezdeményezésére, közösen szovjetellenes röpiratot készítettek, amelyben a nemzeti érzelemre számítva, a kárpátaljai magyarságot a szovjet hatalommal szembeni harcra, Kárpátalja Magyarországhoz való visszacsatolására és a magyarországi lázadók megsegítésére szólították fel. A röplapot az állítólagosan létező Kárpátaljai Magyar Forradalmi szövetség nevében írták alá.

A röplap szövegét Ormos Mária egy iskolai füzetből vett lapra írta, és azért, hogy ujjlenyomatvétel alapján ne tudják majd beazonosítani a szerzőt, a kezére kesztyűt húzott. Ezt követően Szécsi Sándor színes ceruzával egy piros-fehér-zöld magyar nemzeti zászlót rajzolt a lapra. 1956. november 2-án este 21 óra körül Ormos István az elkészült röplapot kifüggesztette a beregszászi járási Kaszony település központjában.

²⁰ KTÁL, beregszászi részlege. Fond 15., 15. lajstrom, 13.számú ügydarab.

²¹ KTÁL, beregszászi részlege. Fond 15., 5. lajstrom 36.számú ügydarab.

²² Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári archívuma. Fond 2558., Opisz 1., No. 1248. és 3395.számú ügydarab.

Röplapok

A vádlottak az előzetes vizsgálatok és a bírósági eljárás során is bűnösnek vallották magukat a szovjetellenes röplap elkészítésében, illetve kifüggesztésében.

Szécsi Sándor, Ormos Mária és Ormos István a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 54-10. cikkelye II. rész és az 54-11. cikkelye értelmében bűnös a bűncselekmény elkövetésében és a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 54-2. cikkelye alapján a szabadságvesztést javító-munkatáborban letöltendő munkavégzésben határozza meg. Szécsi Sándor büntetését a 29. cikkely a, b pontja értelmében 5 év szabadságvesztésben, három év jogfosztásban és személyi vagyona elkobzásában állapítja meg. Ormos Mária és Ormos István büntetését a Szovjetunió Büntető Törvénykönyve 29. cikkely a, b pontja értelmében 4 év szabadságvesztésben, két év jogfosztásban és a személyi vagyonuk elkobzásában állapítja meg.

Szécsi Sándor, Ormos Mária és Ormos István köteles megfizetni a bírósági eljárás költségét, fejenként 107 rubelt, illetve az igénybe vett jogi konzultációk díját: Szécsi S. 300 rubel, Ormos M. és Ormos I. J. pedig fejenként 250 rubel összegben. – Szécsi S., Ormos M. és Ormos I. J. büntetése letöltésének kezdete 1957. november 2.”

A jelenlegi tények szerint a kárpátaljai 1956-os eseményeknek szinte kizárólag a magyar kisebbség megmozdulásaira korlátozódtak. Annak ellenére, hogy a kárpátaljai események többsége szimbolikus szolidaritásvállalás, az eddigi levéltári dokumentumok feldolgozása alapján elmondható, hogy összesen 46 fő ellen zajlott bírósági eljárás, 18 főt ítélték el, akik összesen 24 évet töltöttek börtönben, 8 főt kizártak az egyetemről és 1 fő kihallgatás közben elhunyt. Többen a magyar

forradalom ürügyén, a kárpátaljai magyarság megfélemlítése céljából a megtorlási kampány áldozatává váltak.

A szovjet és a magyar hatóságok közötti levelezésből kitűnik, hogy a magyar forradalmárokat megvádolták azzal, hogy Kárpátalját szeretnék visszacsatolni az anyaországhoz. Sztarovojtov ezredes 1956. október 31-én a következőket jelentette: „A reakciós erők a továbbiakban jelentősen kibővítették követeléseiket, amelyeket nagyjából a következőkben lehet összefoglalni: Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz.”²³

Kárpátalján a szovjethatalom mégsem reagált általános magyarellenes hisztériakeltéssel a forradalomra, valószínűleg azért, mert a hatóságok tartottak egy esetleges összmagyar megmozdulástól, a magyarellenes hisztériakeltés esetleges sikertelenségétől, illetve visszajára fordulásától.

A Kárpátalján történekről Magyarországon a rendszerváltásig szinte semmit nem lehetett tudni, ezért azok nem befolyásolhatták az anyaországi eseményeket. Ennek ellenére azonban részét képezik az ötvenhatos drámának, hiszen az '56-os eseményekhez kapcsolódóan került rájuk sor. A kárpátaljai magyarok megnyilvánulásai azt jelezték, hogy az elszakított magyarság 1956-ot saját sorsaként élte meg. Sokan úgy érezték, hogy nemcsak joguk, de kötelességük is állást foglalni az anyaországban történekekkel kapcsolatban, és segítséget nyújtani.

A kárpátaljai eseményeknek – amelyek teljes körű feltárásáról ma még nem beszélhetünk – legalább két szempontból értékelhető a történelmi jelentősége. Először is részét képezik 1956 történetének és így a magyar történelemnek is, ugyanakkor részét képezik Kárpátalja történetének és kisebbségpolitikájának is.

Felhasznált irodalom

Levéltári források:

Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári archívuma. Fond 2558., Opisz 1., No. 1247., 1248., 3379., 3395.sz. ügydarab.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi részlege. Fond 15., 5. lajstrom, 28.sz. ügydarab.; 7. lajstrom 36.sz. ügydarab. 15. lajstrom, 13.sz. ügydarab.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár ungvári részlege. Fond 1., Opisz 1., 2816., 2843. sz. ügydarab. Fond 15., Opisz 5., 13. sz. ügydarab.

Szakirodalom:

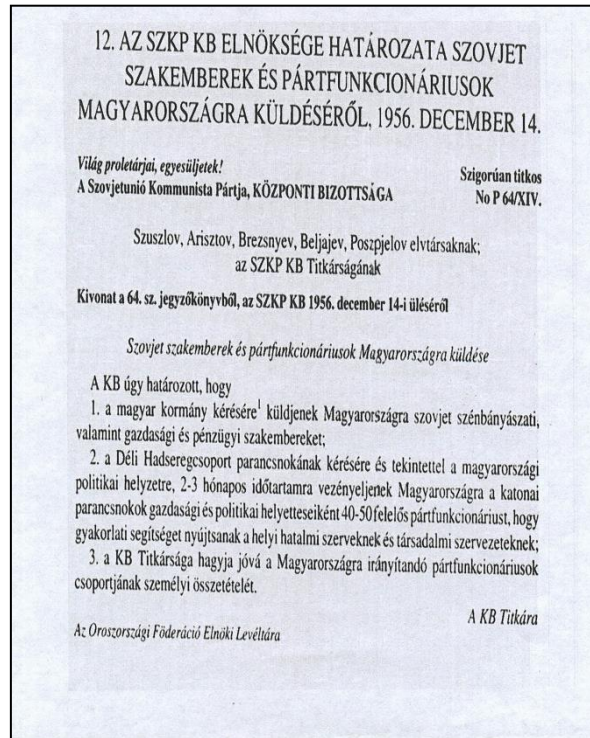
Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában. PoliPrint, Ungvár, 2004.

Dupka György: '56 és Kárpátalja, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest. 2006.

Gubcsi Lajos: Üzenet a végekről II. – Kárpátalja. GL-4 Kft., Budapest, 2004.

Jelcin Dosszié. Szerk. Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János. Századvég Kiadó. 1956-os Intézet, 1993.

²³ Jelcin-dosszié, i.m. 77–78. old.

Az SZKP elnökségének határozata 1956. december 14-én